

Особливості забезпечення соціальної конкурентоспроможності у процесі становлення ринкової економіки в Україні

У статті розкрито сутність соціальної конкурентоспроможності та основні підходи щодо її визначення. Охарактеризовано основні показники бідності в Україні та окремі складові якості трудового життя. Автор запропонував особливості забезпечення та основні результати соціальної конкурентоспроможності України згідно з рейтингом конкурентоспроможності країн світу, за методикою SEDA та за індексом людського розвитку.

Ключові слова: соціальна конкурентоспроможність, бідність, якість трудового життя, конкурентоспроможність, соціалізація.

В статье раскрыта суть социальной конкурентоспособности и основные подходы к ее определению. Охарактеризованы основные показатели бедности в Украине и отдельные составляющие качества трудовой жизни. Автор предложил особенности обеспечения и основные результаты социальной конкурентоспособности Украины согласно рейтингу конкурентоспособности стран мира, по методике SEDA и по индексу человеческого развития.

Ключевые слова: социальная конкурентоспособность, бедность, качество трудовой жизни, конкурентоспособность, социализация.

The article reveals the essence of social competitiveness and main approaches to its definition. The main indicators of poverty in Ukraine and the individual components of quality of working life were characterized. It was proposed the features of ensuring and basic results of social competitiveness of Ukraine due to competitiveness rating of countries, SEDA method and human development index.

Keywords: social competitiveness, poverty, quality of working life, competitiveness, socialization.

Одним із напрямів підвищення соціальної конкурентоспроможності є підвищення якості життя населення. Досягнення високого рівня якості життя неможливе без утвердження належного рівня соціальної конкурентоспроможності країни. Категорія соціальної конкурентоспроможності – відносно нове поняття. Однак актуальність цього поняття стає все більш відчутною. Це вимагає не просто визначення його як економічної категорії, а й окреслення цілей та механізмів її досягнення кожною країною.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. В економічній теорії та практиці господарювання України як дер-

жави з трансформаційною соціально-економічною системою, на сьогодні не існує єдиного підходу до механізмів забезпечення соціальної конкурентоспроможності країни. Зокрема, відсутній загальноприйнятий підхід до трактування соціальної конкурентоспроможності національної економіки не виділені ключові чинники її забезпечення та не розроблені на їх основі шляхи підвищення соціальної конкурентоспроможності, які відповідатимуть сучасним умовам, що зумовлює актуальність дослідження з точки зору теорії.

Нині досить активно ведеться дослідження проблем суті основних характеристик соціальної конкурентоспроможності у працях таких вчених-економістів, як З. Галушка, О. Власюк, А. Гальчинський, В. Геєць, Я. Жаліло, Н. Лебедева, О. Грішнова, Е. Лібанова, Л. Ільчук, В. Куценко, Ю. Полунеев, О. Новікова, Н. Хома, та ін. Серед російських дослідників можна виділити А. Шюллера, Х.А. Олейника, Н. Базилева, М. Стрежнева, М. Шимаї, А. Сидоровича та ін.

Мета статті. Проаналізувати сутність категорії соціальної конкурентоспроможності національної економіки, обґрунтувати соціальну конкурентоспроможність національної економіки. Охарактеризувати особливості забезпечення соціальної конкурентоспроможності в умовах становлення національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні концепції та практичні підходи до аналізу феномена конкурентоспроможності країни свідчать про надзвичайно важливе значення його соціальної складової. Як підкреслює Ю. Полунеев, «конкурентоспроможність країни» – це «...одна з найбільш впливових концепцій економіки розвитку та практичної політики, оскільки вона охоплює не лише економічні показники, а й оцінює соціальні наслідки свого впливу – політичний процес і управління суспільством, рівень освіти, наукову базу, верховенство закону, культуру, систему цінностей, інфраструктуру тощо» [5].

З нашого погляду, вона зумовлюється новими умовами міжнародної конкуренції, зокрема, процесами глобалізації та економічної інтеграції, зростанням обсягів переміщення капіталу і робочої сили, поглибленням соціокультурних зв'язків, зміною пріоритетів стратегій соціально-економічного розвитку різних країн, загостренням глобальних проблем. Це підтверджується зокрема, тим, що в рейтингу глобальної конкурентоспроможності провідні позиції займають ті держави, які досягли високих показників людського розвитку на основі,

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

насамперед, крупномасштабних інвестицій в людський капітал та інтелектуальне «насищення» масових професій.

Н.О. Халда пропонує її визначати як «...здатність соціальної сфери задовольняти потреби всіх верств населення та забезпечувати високу якість життя населення. Її рівень залежить від ефективності системи оцінки соціальних ризиків і побудови відповідної структури соціальної сфери, а також від рівня економічного розвитку, який є основою для асигнувань у соціальну сферу та її удосконалення» [8]. Автор зосереджує увагу на характеристиках соціальної сфери та рівні і якості життя населення, а механізм реалізації пов'язує з рівнем розвитку економіки.

Соціальна конкурентоспроможність економіки країни – це її здатність у порівнянні з іншими країнами забезпечити та підтримувати: високий рівень і відповідну сучасним вимогам якість життя населення; міжнародні соціальні стандарти усім членам суспільства; сприятливі умови праці, захист від негативних дій індустріального виробництва; задоволення зростаючого рівня потреб громадян в освіті, медичній допомозі тощо; надійну систему соціального захисту населення, стабільність суспільного життя; захист цивільних і політичних прав і свобод, відповідних принципам правової держави; екологічну безпеку для проживання і споживання усім членам суспільства; сприятливий психологічний клімат як в суспільстві, так і в окремих структурних утвореннях; правовий захист населення від адміністративного свавілля, свободу духовного життя, захист від ідеологічного тиску; високий конкурентний статус країни у політичній, економічній та соціокультурній сферах [7].

Національні особливості та чинники забезпечення соціальної конкурентоспроможності економіки в Україні формувалися у процесі становлення ринкової економіки. Тому умови мають специфічний характер, який пояснюється самою суттю перехідної економіки, об'єктивними умовами господарювання, особливостями економічної політики у цей період, характером інституціональних перетворень, національним господарським менталітетом та іншими чинниками.

За соціальною спрямованістю ринкова трансформація означала перехід до нових механізмів реалізації потреб на основі розвитку приватної власності; формування ринку праці та ринків соціальних благ і послуг, які раніше гарантувалися державою і вважалися безоплатними; переходу до ринкових принципів функціонування системи соціального забезпечення та соціального страхування; поступового формування відносин соціального партнерства, нагромадження людського і соціального капіталу; інтернаціоналізації соціалізаційних процесів.

Важливо те, що соціалізація трансформаційної економіки означає не лише створення матеріальних умов для забезпечення зростаючих потреб суспільства, а й розвиток соціальних процесів під впливом ринкових та інституціональних трансформацій, таких як перетворення відносин власності, лібералізація і демократизація економічних взаємовідносин, перетворення держави на учасника ринкових відносин, впровадження відносин соціального партнерства між

суб'єктами соціалізації; активну участь громадян в соціально-економічних відносинах. А соціальна конкурентоспроможність економіки характеризує її соціальні результати у порівнянні з іншими країнами.

Головною умовою забезпечення умов зростання соціальної конкурентоспроможності економіки виступає економічне зростання та задоволення на його основі матеріальних, духовних, соціальних потреб суспільства. Ці результати виявляються у темпах зростання ВВП, збільшенні показника ВВП на душу населення, відповідно, у зростанні реальних доходів населення, підвищенні добробуту.

Згідно рейтингу конкурентоспроможності країн світу 2013 року Україна показала позитивну динаміку конкурентоспроможності, піднявшись у світовому рейтингу з 56 на 49-те місце [2].

Серед субіндексів Глобального рейтингу ВЕФ безпосереднє відношення до визначення рівня соціальної конкурентоспроможності мають показники охорони здоров'я, початкової освіти, ефективності ринку праці та вищої освіти і навчання. Більшість інших показників як Глобального рейтингу ВЕФ, так і Рейтингу конкурентоспроможності країн світу характеризують умови, за яких здійснюється економічний розвиток, зростають показники добробуту, формується потенціал соціальної конкурентоспроможності економіки, гарантується соціальна безпека.

Порівняння показників соціальної конкурентоспроможності більшою мірою передбачено за методологією SEDA (Аналіз сталості економічного розвитку країни), розробленою компанією The Boston Consulting Group, яка виступає інструментом діагностики і порівняльного аналізу, використовуваним для оцінки сталості економічного розвитку країни й успішності перетворення її економічного зростання в добробут громадян. До методології SEDA введено два важливі поняття – відношення добробуту до багатства і відношення зростання добробуту до зростання багатства.

Коефіцієнт відношення добробуту до багатства дозволяє порівняти рівень добробуту населення з рівнем доходів країни (ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності). Чим вищий коефіцієнт, тим кращі вигоди добробуту пропонує країна при фіксованому рівні розвитку економіки. Коефіцієнт відношення зростання добробуту до зростання багатства показує, наскільки ефективно країна переводить зростання ВВП у підвищення рівня добробуту. Знову ж таки, чим вищий коефіцієнт, тим ще більше покращився добробут населення країни за останні п'ять років при фіксованому зростанні ВВП.

З-поміж проаналізованих країн Україна перебуває в другому квантілі за поточним рівнем розвитку (56-те місце зі 150). З урахуванням показника ВВП на душу населення результати досить несподівані: коефіцієнт відношення добробуту до багатства України дорівнює 1,51 (1 визначає середній показник по 150 країнах), тобто добробут населення України на 51% більший, ніж очікуваний згідно з ВВП, що дає підстави зарахувати її до низки найбільш ефективних країн [2].

За підрахунками виявилось, що хоча реальний ВВП на душу населення України становить близько \$7,2 тис. за паритетом купівельної спроможності, рівень життя в країні відповідає рівню країни з ВВП приблизно \$14 тис. на душу населення.

Важливо відзначити, що щонайменше частково цим високим результатом Україна зобов'язана радянському періоду своєї історії (зокрема, сфері освіти). Впродовж останніх п'яти років Україна продемонструвала також значне зростання рівня добробуту населення, що дозволило країні опинитися в другому квантілі за динамікою останніх років (50-те місце зі 150). При цьому коефіцієнт відношення зростання добробуту до зростання багатства дорівнює 1,19 (1 визначає середнє значення по 150 країнах), тобто зростання добробуту на 19% більше, ніж очікуваний на підставі зростання ВВП. Таким чином, зростання добробуту населення України за останні п'ять років відповідало країні із зростанням ВВП на рівні приблизно 6 замість 3%. Досить високий коефіцієнт може бути частково пов'язаний із першими результатами реалізації деяких заходів із запланованих економічних реформ на 2010–2014 роки, але він також пов'язаний із низкою об'єктивних чинників, таких як низький початковий рівень добробуту населення і короткострокове падіння ВВП у 2009 році, що значно знизило статистику динаміки зростання ВВП, проте не мало довгострокового впливу на рівень добробуту. Попри те, що отримані результати в цілому позитивно характеризують соціально-економічну ситуацію в країні, до них треба підходити з деякою обережністю. Не зростання продуктивності, а зростання добробуту населення є кінцевою метою, тому для подальшого збільшення добробуту уряд з-поміж іншого повинен приділяти більше уваги підтримці високого рівня економічного зростання.

Україна відстає від порівнюваних країн за рівнем поточного добробуту, але розвивається більш швидкими темпами. На високу здатність перетворення багатства в добробут вказує показник відношення добробуту до багатства, що дорівнює 1,51 (1 визначає середній показник по 150 країнах), проте цей факт може бути пояснений радянською спадщиною, а також серйозним падінням ВВП за несуттєвої зміни показників добробуту. Здатність перетворення зростання ВВП у зростання добробуту за останні п'ять років теж висока, але не настільки: завдяки показнику відношення зростання добробуту до зростання багатства, що дорівнює 1,19, Україна посідає місце в другому квантілі рейтингу розвитку країн за динамікою останніх років. Основними проблемними галузями, що стримують розвиток України, є порівняно низькі рівні управління, доходів і довкілля. Основні сильні сторони – це рівність доходів та освіта, що перебувають на рівні країн-орієнтирів і що швидко розвиваються. Програма економічних реформ 2010–2014 років, запланована урядом, певною мірою охоплює всі найважливіші показники SEDA, що дає надію сподіватися на довгострокове утримання Україною високої позиції в рейтингу за умови успішної реалізації реформ [2].

За індексом людського розвитку (іноді його використовують як синонім таких понять як «якість життя» або «рівень життя») вимірює досягнення країни з погляду стану здоров'я, здобування освіти та фактичного доходу її громадян, по трьом основним напрямкам, для яких оцінюються свої індекси: 1) індекс очікуваної тривалості життя: здоров'я і довголіття, вимірюваний показником середньої очікуваної тривалості життя при народженні; 2) індекс освіти: доступ до освіти, вимірюваний середньою очікуваною тривалістю навчання дітей шкільного віку і середньою тривалістю навчання дорослого населення; 3) індекс валового національного доходу: гідний рівень життя, вимірюваний величиною валового національного доходу (ВНД) на душу населення в доларах США за паритетом купівельної спроможності (ПКС).

За результатами 2011 року Україна має 76-те місце за даним показником і відноситься до переліку країн з високим показником ІЛР. Експерти оцінили український потенціал у 0,729 бала і зарахували державу до категорії «країни з високим рівнем потенціалу». Схожі показники мають Перу, Ямайка, Грузія, Венесуела й інші держави. Український показник вищий за середній світовий (0,682 бала), але нижчий від середнього європейського показника (0,751 бала). Варто зазначити, що з часу формування індексу, з 2011 року показник України зріс на 0,022 бала – з 0,707 до 0,729 бала. Це найвище значення показника за період формування Індексу розвитку людського потенціалу. Однак українські показники Індексу розвитку людського потенціалу найгірші у Європі. Єдиний виняток – це Молдова, яка займає 111-ту позицію.

Недостатні темпи економічного розвитку, періодичні кризи, безробіття, інфляційні явища, а також низькі доходи населення зумовлюють проблему бідності в Україні. Негативною характеристикою якості життя виступає бідність населення. У Декларації тисячоліття, розробленій ООН, підтверджується: «Бідні – це не тільки люди з низькими доходами, але також і люди, які були позбавлені можливості мати хороше здоров'я, освіту і інші аспекти людського благополуччя. Бідність в Україні вважається однією з найскладніших соціальних проблем основні її показники подано в табл. 1.

За даними табл. 1 видно, що відносні показники бідності за досліджуваний період незначно зменшилися. Однак сукупний дефіцит доходів бідного населення весь час збільшувався.

Також про бідність населення достатнє уявлення дають опитування домашніх господарств. В Україні в жовтні 2011 року Держстатом України проводилося останнє модульне опитування 10,7 тис. домогосподарств з метою аналізу якості життя населення, яке передбачало вивчення думки респондентів щодо 18 ознак бідності та позбавлення, що висвітлювали такі напрями: економічна депривація (позбавлення): за харчуванням (недостатність коштів для забезпечення певної якості харчування); за непродовольчими товарами (недостатність коштів для придбання необхідних недорогих товарів та відсутність їх певних видів); за житловими умовами (відсутність нормальних житлових умов, недостатність коштів для

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Таблиця 1. Основні показники бідності в Україні за 2002–2011 роки

Показники бідності	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Рівень бідності, %	27,2	26,6	27,3	27,1	28,1	27,3	27,0	26,4	24,1	24,3
Рівень злиденності, %	13,7	13,7	14,2	14,4	14,8	13,8	13,6	13,0	11,2	10,7
Рівень злиденності серед бідного населення, %	50,6	51,4	51,9	53,1	52,5	50,6	50,6	49,1	46,6	43,8
Глибина бідності, %	23,9	22,9	24,0	23,8	23,8	23,1	23,4	22,3	20,9	20,6
Сукупний дефіцит доходів бідного населення, млн. грн. на місяць	597,2	618,4	821,9	1079,5	1303,0	1491,6	2198,6	2184,1	2108,0	2338,0

Джерело: [1].

покращення житлових умов); у сферах охорони здоров'я та освіти (недостатність коштів для отримання необхідних недорогих товарів і послуг); розвиток інфраструктури як ознаки географічної доступності послуг і бар'єрів негеографічного характеру, які визначають позбавлення за доступом.

Підсумки опитування засвідчили актуальність кожної складової визначеного переліку позбавлень як пріоритетів для формування суспільної думки щодо бідності, оскільки майже всі респонденти сприймали ці ознаки як прояви бідності та позбавлення. Понад 96% опитаних вважали ознаками бідності економічні депривації, тобто фінансову неспроможність домогосподарств: не відмовляти собі в найнеобхідніших недорогих продуктах харчування; оновити за потребою верхній одяг і взуття для холодної пори року для дорослих один раз на 5 років; придбати за потребою новий одяг і взуття для дітей; купити телевізор або холодильник (за їх відсутності); мати житло в нормальному стані; збільшити наявну житлову площу, що не перевищує 5 кв. м на особу; своєчасно сплачувати рахунки за житло або послуги з його утримання; оплачувати послуги лікаря в медичному закладі та призначені ним обстеження та процедури, життєво необхідну хірургічну операцію або лікування в стаціонарі (за відсутності таких послуг на безоплатній основі), купувати ліки та медичне приладдя, призначені лікарем; забезпечити членам домогосподарства, за необхідністю, отримання будь-якої професійної освіти.

У відповідності до теорії свободи, розробленої А. Сеном, соціальне виключення має місце тоді, коли державні інсти-

тути, які наділені владою розподіляти ресурси, функціонують в такий засіб, що систематично відмовляють декільком соціальним групам у доступі до ресурсів, послуг та визнанні, що не дозволяє їм приймати повноцінну участь у політичному житті держави і забезпечувати свій добробут [10].

За оцінками фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, починаючи з 2005 року існує негативна динаміка частки опитаних, які відчувають нестачу можливостей за такими складовими якості трудового життя, як дотримання законів, упевненість у майбутньому, можливість повноцінно проводити відпустку та дозвілля, наявність підходящої роботи, можливість мати додатковий заробіток і працювати з повною віддачею (табл. 2).

Як бачимо за даними табл. 2, у 1994–2012 роках приблизно один з десяти опитаних впродовж року хоча б раз перебував у стані вимушеного безробіття або втрачав роботу. У 2012 році близько 80% опитаних найбільше боялися зростання цін і безробіття, а близько 65% – не виплати зарплат і пенсій. Більш ніж два десятиліття тому люди боялися зупинки підприємств (в 2,7 раза), холоду в квартирі (в 1,4 раза), безробіття (в 1,3 раза) та зростання цін (в 1,2 раза).

Центральним виміром соціального виключення є інституційне виключення. Це обмеження доступу громадян до законодавчої системи, інститутів держави, недовіра людей до державної влади, небажання слідувати формальним нормам, правилам, розробленим державою.

Таблиця 2. Оцінка недостатності можливостей за окремими складовими якості трудового життя, %

Частина респондентів, яким не вистачало:	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010	2012
заощаджень для підтримання власного добробуту принаймні впродовж року	–	–	–	86,1	–	83,4	76,7	74,7	80,2	80,4
упевненості у власному майбутньому	–	–	–	72,7	–	66,9	67,1	64,4	63,8	72,3
можливості харчуватися відповідно до своїх смаків	72,1	77,2	72,8	71,0	61,1	63,0	53,6	48,9	49,8	51,9
дотримання чинних у країні законів	–	–	–	70,8	–	68,7	69,9	68,3	68,8	71,8
можливості повноцінно проводити відпустку	–	68,0	63,6	65,1	59,0	59,9	52,9	53,6	58,8	60,6
можливості дати дітям повноцінну освіту	–	–	–	67,3	–	59,8	52,2	47,2	51,9	55,1
можливості купувати найнеобхідніші продукти	–	60,6	57,8	49,6	37,4	43,6	35,7	32,2	32,4	31,8
необхідної медичної допомоги	58,4	62,8	61,9	63,4	55,8	58,8	54,2	48,4	52,1	57,4
можливості мати додатковий заробіток	–	55,6	55,9	48,8	39,3	43,6	44,8	41,0	47,2	51,1
можливості повноцінного дозвілля	53,5	53,3	51,9	51,6	44,9	46,1	41,4	44,1	45,7	47,3
здоров'я	51,8	56,8	52,0	54,9	49,0	51,3	47,3	45,8	46,5	50,1
підходящої роботи	46,8	54,8	56,0	54,1	45,5	45,9	43,0	37,0	46,5	48,6
необхідного одягу	42,9	46,6	43,7	44,9	32,3	31,1	25,7	21,0	23,7	24,0
можливості працювати з повною віддачею	38,9	44,5	45,5	38,0	30,2	32,2	30,1	27,2	32,7	35,0
необхідних меблів	35,5	37,6	32,0	40,2	33,0	35,2	30,9	27,0	27,4	28,8
якісного житла	34,7	39,4	35,4	42,4	36,3	40,9	36,1	34,1	35,1	38,8

Джерело: [8].

Таблиця 3. Результати опитування населення України на запитання: «Якою мірою Ви довіряєте таким соціальним інституціям?»

	Зовсім не довіряю	Переважно не довіряю	Переважно довіряю	Цілком довіряю	Важко сказати
Президентів України	45,0	23,9	19,3	6,5	5,3
Верховній Раді України	45,1	31,7	14,7	1,6	6,9
Уряду України	44,1	26,9	19,3	3,0	6,6
Збройним Силам України	18,3	18,9	40,4	8,2	14,2
Міліції	39,8	30,2	19,5	3,2	7,3
Службі безпеки України	28,0	20,5	29,8	4,6	17,1
Місцевій владі	22,8	24,5	36,0	6,3	10,3
Судам	44,9	27,4	13,2	2,7	11,9
Конституційному Суду України	36,6	22,5	17,0	4,0	20,0
Прокуратурі	38,4	25,1	16,2	4,4	15,8
Церкві	9,3	10,6	38,4	31,7	10,0
Засобам масової інформації України	12,6	21,2	48,0	10,3	7,9
Засобам масової інформації Росії	20,3	25,7	27,3	5,8	20,8
Громадським організаціям	14,2	21,4	33,0	5,4	26,0
Політичним партіям	32,1	37,1	15,6	2,0	13,3
Банкам	37,0	30,3	19,9	3,0	9,8

Джерело: [6].

За результатами загальнонаціонального опитування українців представниками Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» разом із соціологічною службою Центру Разумкова з 17 по 22 травня 2013 року (було опитано 2010 респондентів) виявилось, що лише три соціальні інституції мають переважну довіру з боку громадян: церква (баланс довіри–недовіри становить +50%, ЗМІ України (+24,5%), Збройні сили України (+11%) та дещо переважає довіра у ставленні до громадських організацій (+3%). Усі інші соціальні інституції мають негативний баланс довіри–недовіри: Верховна Рада України (–60,5%), суди (–56%), політичні партії (–2%), уряд України (–49%), міліція (–47%), банки (–44%), прокуратура (–43%), Президент України (–43%), Конституційний суд України (–38%), Служба безпеки України (–14%), місцева влада (–5%) (Табл. 3).

Інституційне виключення має місце в усіх пострадянських країнах, але в Україні воно приймає унікальну та радикальну форму, так звану модель «суспільства пісочного годинника». Модель «суспільства пісочного годинника» характеризується критичним розшаруванням і розділенням важливіших сфер життя суспільства на формальну і неформальну, примушенням населення до використання неформальних практик у професійній діяльності і повсякденному житті. Суспільство асоціюється з пісочним годинником: вузька перемичка годинника відокремлює індивідумів від держави. Контакти між двома сферами епізодичні, їх намагаються уникнути представники обох сфер, що залишає соціальну систему поділеною, але стабільною. Якщо ж дві сфери стикаються, наприклад, у період виборів або реформ, виникає загроза неконтрольованої реакції. Як зазначає А.М. Олійник, «...суспільства, які характеризуються прірвою між елітою та населенням, є нестабільними навіть тоді, коли всі ознаки несталості відсутні. Соціальні програми і заклики політичних сил, які розташовані «з іншого боку» перемички, не знаходять відгуку у населення» [4].

У моделі «пісочного годинника» неформальні інститути мають обмежену ефективність. Більш того, конфлікти та напруження між формальними та неформальними інститутами дестабілізують систему в цілому. Так, більшість українців (73,4%) вважають, що влада в нашому суспільстві захищає інтереси соціальної верхівки та привілейованих верств. І лише 14,9% сприймають владу як інститут, який захищає та регулює інтереси всіх без винятку громадян. При відповіді на запитання, на яких засадах функціонує влада, думки населення розподілились наступним чином: 21,2% відповіли, що на деперсоналізованих, суто формальних засадах, а 55,5% – на суто особистісних, неформальних засадах [3].

Виключення членів певної соціальної групи за межі економічних, соціальних, політичних інститутів і практик є результатом впливу комплексу складних, динамічних процесів, порушення прав індивідумів і груп на доступ до ресурсів, участь у політичному житті країни, що сприяє виникненню передумов для вираження протесту, що у комплексі з символічними емоційними мотивами, історичними спогадами та наявністю мобілізаційних характеристик, які об'єднують членів групи, є прямим шляхом до радикалізації насилля і соціальних конфліктів.

Висновки

Таким чином, національні особливості та чинники забезпечення соціальної конкурентоспроможності у процесі становлення ринкової економіки можливо розглядати лише у тісному взаємозв'язку економічних, політичних та соціальних чинників. Тому до методів її визначення та оцінки необхідно застосовувати факторний аналіз чинників соціальної ефективності виробництва; системне оцінювання поточної ефективності інституцій та соціально-економічної політики з використанням як статистичних показників, так і результатів моніторингу (короткостроковий період), а також оцінювання економічної політики уряду за досягнутими со-

ціальними результатами згідно з визначеними цілями і завданнями розвитку у довгостроковому періоді.

Національні особливості та чинники забезпечення соціальної конкурентоспроможності економіки в Україні формувалися у процесі становлення ринкової економіки. Тому ці умови мають специфічний характер, який пояснюється самою суттю перехідної економіки, об'єктивними умовами господарювання, особливостями економічної політики у цей період, характером інституціональних перетворень, національним господарським менталітетом та іншими чинниками.

Соціалізація трансформаційної економіки означає не лише створення матеріальних умов для забезпечення зростаючих потреб суспільства, а й розвиток соціальних процесів під впливом ринкових та інституціональних трансформацій, таких як перетворення відносин власності, лібералізація і демократизація економічних взаємовідносин, перетворення держави на учасника ринкових відносин, впровадження відносин соціального партнерства між суб'єктами соціалізації; активну участі громадян в соціально-економічних відносинах. А соціальна конкурентоспроможність економіки характеризує її соціальні результати у порівнянні з іншими країнами.

Список використаних джерел

1. За даними Обстеження умов життя домогосподарств, що проводиться Державною службою статистики України. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=499&lang=1>

2. Україні в світі. Огляд міжнародних індексів. 2013. Фонд Ефективного управління. К., 2013. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/ukraine_inthe_world_2013_ukr_web.pdf

3. Українське суспільство 2002–2010. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2010. – 636 с.

4. Олейник А.Н. Институциональные аспекты социально-экономических трансформаций / А.Н. Олейник. – М.: ТЕИС, 2000. – 159 с.

5. Полунеев Ю. Механізм підвищення конкурентоспроможності економіки України в посткризовий період / Юрій Полунеев. – Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 9. Ч. 3. – С. 243.

6. Свобода слова в Україні: загальнонаціональне опитування / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/events/hdvhwidvhdfvjkhj.htm>

7. Чорнодід І.С. Методологія аналізу соціальної конкурентоспроможності країни // Бізнес інформ № 7. – 2013. – С. 225–231.

8. Халда Н.О. Забезпечення соціальної конкурентоспроможності регіону в умовах структурних змін світового господарства / Н.О. Халда. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2010_7_5/22.pdf. – Назва з екрана

9. Якість трудового життя в Україні: Соціологічний вимір (доповідна записка) Національна Академія Наук України / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. – Київ, 2012. – 22 с. – С. 15–16.

9. Amartya Sen. Social exclusion: concept, application and scrutiny / Sen Amartya. – Manila.: Philippines, Asian Development Bank, 2000. – 60 p.

Я.К. ШАПОВАЛ,

Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі

Вплив глобалізаційних процесів на економічну стратифікацію населення України

У статті аналізуються механізми впливу світових глобалізаційних процесів на майнове розшарування та економічну нерівність в Україні.

Ключові слова: глобалізація, економічна стратифікація, нерівність.

В статье анализируются механизмы влияния глобализационных процессов на имущественное расслоение и экономическое неравенство в Украине.

Ключевые слова: глобализация, экономическая стратификация, неравенство.

This article analyzes the mechanisms of globalization processes on the stratification and economic inequality in Ukraine.

Постановка проблеми. Стрімка стратифікація в минулому егалітарного українського суспільства відбулася вже на початку 1990-х років, коли різка зміна умов господарювання та

масштабна приватизація спричинили концентрацію ресурсів і національного багатства в руках відносно нечисельної групи при зuboжінні і низькооплачуваній зайнятості переважної більшості населення. В Україні з'явилися справді багаті родини, причому їхнє багатство було сформовано переважно завдяки доступу до державної власності і приватизації найбільш прибуткових її об'єктів. Надзвичайно короткий термін накопичення цього багатства значною мірою вплинув на бажання всіляко демонструвати свої статки, часто навіть перебільшуючи їх. У цей же час сталося катастрофічне падіння рівня життя переважної більшості населення [1, с. 5].

Більшість суспільств визначають викорінення несправедливої нерівності як одне з головних завдань державної політики. Проте коли доводиться вибирати між забезпеченням вищих темпів економічного зростання і зниженням нерівності шляхом первинного або вторинного перерозподілу доходів, уряди часто опиняються перед жорсткою альтернативою, оскільки пе-